

P24 ve Freemuse tarafından Türkiye'nin EPİ Değerlendirmesine Sunulan Ortak Paydaş Raporu

İnsan Hakları Konseyi Periyodik İncelemesinin 49. Oturumunda (Nisan-Mayıs 2025) ele alınmak üzere hazırlanmıştır

1. P24, ulusal SUSMA ağı aracılığıyla ve Freemuse ile işbirliği içerisinde, her iki kuruluşun süregiden ifade özgürlüğü ihlallerini belgeleme çalışmaları temelinde sanatsal ve kültürel özgürlüğü savunan çok çeşitli paydaşlarla birlikte çalışarak Nisan-Mayıs 2025 tarihlerinde yapılacak 49. Oturumda gerçekleştirilecek Türkiye'nin Evrensel Periyodik İnceleme sürecinin Dördüncü Döngüsüne katkıda bulunma fırsatını memnuniyetle karşılamaktadır. Kuruluşlarımızın çalışmalarında, Türkiye'nin ifade, yaratıcılık ve sanat özgürlüğüne dair uluslararası insan hakları mekanizmalarından ileri gelen taahhütleri ve Anayasadaki korumalara uyumuna ve Türkiye'ye EPİ'nin birinci (2010), ikinci (2015) ve üçüncü (2024) döngülerinde verilen ve Türkiye tarafından desteklenen tavsiyelere uyuma odaklanılmaktadır.
2. Bu başvuruda:
 - a. Türkiye'de ifade özgürlüğü hakkı, özellikle de sanatsal ifade özgürlüğü hakkına ve,
 - b. LGBTİ+ grup ve bireyleri de kapsayacak biçimde toplanma hakkı, sanatsal ve kültürel ifade hakkı ve bu ifadelerin sunumuna odaklanılmaktadır.

Üçüncü döngüde verilen tavsiyeler

3. Türkiye'nin BM Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) üçüncü döngüsü 28 Ocak 2020 tarihinde yapılan EPI 44. oturumunda gerçekleştirilmiştir. Türkiye, üye ülkelere sunulan 321 tavsiyeden 302'sini değerlendirmeye almıştır¹.
4. Bu ortak başvuruda bulunan kuruluşların çalışma alanlarıyla ilgili olarak ifade ve medya özgürlüğünün korunmasına ilişkin 43 tavsiyede² bulunmuş olup, bunlardan ikisi sanatsal ifade özgürlüğüne vurgu yapmaktadır³. Türkiye, bu tavsiyelerden 20'sini desteklemiştir. Desteklenen tavsiyeler gazeteciler, insan hakları savunucuları ve sanatçıların ifade özgürlüğünün genel anlamda korunması ve bu kişilerin bu hakkı saldırı veya misilleme korkusu olmaksızın kullanabilmesiyle ilgilidir.
5. İfade özgürlüğüne ilişkin 23 tavsiyeyi desteklemeyen Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, desteklememe kararının temel sebebi olarak değişiklik tavsiye edilen mevzuatın, halihazırda uluslararası standartlara uygun olduğunu iddia etmiştir.

Türkiye'de sanatsal özgürlüklere ilişkin yasal korumalar

6. Türkiye, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni (MSHUS) Eylül 2003 tarihinde onaylamış ve böylelikle Sözleşmece korunan hakların sağlanması yükümlülüğünü üstlenmiştir. Bu başvuruda, Türkiye'nin MSHUS kapsamında sanat ve yaratıcılık özgürlüğü hakkına ilişkin belirli maddelere uymadığına dikkat çekilmektedir. Bunlar (ifade özgürlüğüne dair) 19. madde, (barışçıl toplanma hakkına dair) 21. madde ve (dilsel ve kültürel haklara dair) 27. maddedir.⁴
7. Türkiye, MSHUS'un yanı sıra, ifade özgürlüğünü koruyan maddeler içeren BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni de onaylamıştır.
8. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da bu hakları açıkça koruma altına alan bir dizi madde yer almaktadır. Bunlar: (düşünce ve ifade özgürlüğüne dair) 25. madde, (ifade ve fikir yayama özgürlüğüne dair) 26. madde, (bilim ve sanat özgürlüğüne dair) 27. madde, (toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına dair) 34. madde ve (sanatın ve sanatçının korunmasına dair) 64. maddedir.⁵

2019-2024 Yılları Arasında Tavsiyelerin Uygulanması

9. 2019 yılından bu yana Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ifade özgürlüğüne ilişkin 20 tavsiyeye yönelik yükümlülüklerini uygulamamış, aksine Türkiye’de temel özgürlüklerin korunması alanındaki gerileme devam etmiştir. Bu eğilim Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrasında uygulanan ve Temmuz 2018’de kaldırılan Olağanüstü Hal (OHAL) hükümlerinin yasalaştırılmasıyla devam etmektedir. Bu mevzuat değişikliklerinin en önemli göstergesi valilik ve kaymakamlıklara tanınan ihtiyati yetkilerin genişletilmesi ve derinleştirilmesi olmuştur. Mart 2024’te gerçekleşen yerel seçimlere dek Kürt şehirlerindeki belediyelere kayyım atanması uygulamasıyla birlikte, sanat özgürlüğünün kısıtlanmasında seçilmemiş devlet görevlilerinin rolü ön plana çıkmıştır. Aynı durum Türkiye genelinde üniversitelere atanan kayyım rektörler için de geçerli olup, bu uygulama üniversitelerdeki geleneksel özerklik modelini giderek tasfiye etmektedir.

2019-2024 Yılları Arasında Sanata Yönelik Sansür

10. İstanbul merkezli sanata yönelik sansürü izleme kuruluşu Siyah Bant⁶, 2012 tarihli raporunda sansürü yalnızca sanatsal ifadenin yasal yollarla yasaklanması değil, aynı zamanda sanat eserlerinin sunumunu ve serbestçe yayılmasını önlemeye veya kısıtlamaya yönelik sanatçıları veya sanat kuruluşlarını hedef alan gayri-meşrulaştırma, tehdit, baskı, hedef gösterme ve nefret söylemi süreçleri olarak kavramlaştırmıştır. Türkiye genelinde yaratıcılık haklarına yönelik baskıda rol oynayan aktörler arasında devlet kurumları, siyasi oluşumlar ve partiler, devlet adına hareket eden bireyler, mahalle örgütlerinin yanı sıra sanat dünyasıyla daha yakından ilgili olan sanat ve kültür kuruluşları, küratörler, fon sağlayıcı kuruluşlar ve sponsorlar yer almaktadır.
11. Bir önceki EPİ döngüsünde sanatsal özgürlüğe dair sunulan raporlarda, devlet tarafından alınan tamamen yasaklama kararlarının sansür mekanizmaları arasındaki payının oldukça düşük olduğu belirtilmiştir. Ancak bu durum 2015 genel seçimlerinden sonra değişmiş, 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişiminden sonra da dönüşüm hız kazanmıştır. EPİ’nin 2. ve 3. döngülerinde Türkiye Cumhuriyeti hükümetince de desteklenen tavsiyeler uyarınca hak mekanizmalarının

güçlendirilmesi yerine, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti terörle mücadele tedbirlerinin ve ilgili izleme ve kovuşturma mekanizmalarının uygulanmasını genel kamusal alanı, sivil toplum ve sanat ve kültür alanlarını kapsayacak şekilde genişletmiş ve böylelikle sanatsal ifade aracılığıyla gerçekleştirilenler de dahil olmak üzere her türlü eleştiriyi, giderek daha fazla terör propagandası ve terör eylemiyle bir görmeye başlamıştır. 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen OHAL bu dönüşümü kısmen desteklemiştir. OHAL 18 Temmuz 2018 tarihinde kaldırılmış olsa da 7145 sayılı yasanın olağanüstü hal kararnamelelerini fiilen yasaya dönüştürdüğünü ve Türkiye’de uygulanan MSHUS ve diğer sözleşmelerle uyuşmayan OHAL süreci yetkilerini olağanlaştırdığını, aksi halde geçici olacak olağanüstü hal düzenlemelerini kalıcı kıldığını belirtmek gerekir. Bunun sanatsal ifadeyi baskılamadaki etkisi özellikle kuvvetli olmuştur. 3. döngüden bu yana devam eden bu uygulamalar, sanatçılar arasında artan güvensizlik ve devlet tarafından kovuşturulma korkusuyla birlikte artan otosansür olarak etkilerini göstermiştir. Kamusal alanın daralması yalnızca toplumsal hareketleri, sivil toplum kuruluşlarını ve insan hakları savunuculuğunu etkilemekle kalmamış, yurtdışına göç veren sanat dünyasını da etkilemiştir.⁷ İfade özgürlüğüne yönelik giderek derinleşen kısıtlamaların yanı sıra, ekonomik güçlükler de sanatçıların yurt dışına taşınmak istemesine dair sıklıkla belirtilen bir nedendir. Pandeminin yol açtığı ekonomik gerileme hükümet tarafından sanat ve kültür alanındaki, zaten düşük olan parasal ve altyapı desteğinin de ötesinde sanat mekanlarına yatırımları da daha da azaltmaya gerekçe olarak kullanılmıştır. Pandemi özellikle de müzisyenleri derinden etkilemiştir. Yüksek enflasyonla birlikte sanatçıların hayatı öncesine göre daha da güvencesiz hale gelmiştir. Temel ekonomik güvenceler, sanatsal özgürlük ve sanatsal yaratıcılık ve çalışmaların temelinde yer alan “risk alıcılık” için hayati önem taşır.^{8, 9, 10}

12. Tıpkı önceki raporlama döneminde olduğu gibi, emniyet güçlerinin, valilik ve kaymakamlıkların ihtiyati yetkilerini güçlendiren 7145 sayılı yasa nedeniyle sansür uygulamalarının keyfiliği de artmış ve pek çok sanat ve kültür etkinliğinin bu yasa hükümlerine dayanarak “kamu düzeninin korunması” veya “güvenlik” gerekçeleriyle yasaklanmasına devam edilmiştir. Bu yasanın hükümleri aynı zamanda uzun gözaltı sürelerine ve çevrimiçi gözetimin genişletilmesine de olanak sağlamakta, bu riskler çok yüksek caydırıcı etki yapmakta ve yukarıda bahsedilen

otosansüre neden olmaktadır. Bu hükümler aynı zamanda isimsiz şikayet ve suçlamalara son derece müsait bir toplumsal zemin yaratmışlardır. Genel olarak, sanatsal özgürlüğü kısıtlamada kullanılacak prosedürlerin keyfiyeti ve muğlaklığında artış olmuştur. Bunun bir yansıması hesap verebilirlik mekanizmasının aşınmasıdır. Örneğin yasaklanan sanat etkinliklerine sıklıkla resmi tebligat yapılmamakta, yapıldığında da tebligata dair not alınması veya fotoğrafla belgelenmesine izin verilmemekte, yalnızca tebligat anında incelenmesine izin verilmektedir. Olası yasal itirazlardan sonuç alma olasılığı, zaten tıkanık olan mahkeme sistemi nedeniyle düşüktür. Bu raporda verilen pek çok örnekte sanatçıların sonucu belirsiz ve uzatılmış yasal usullere mahkum kaldığı görülmektedir. Aşağıda detaylı biçimde aktarıldığı üzere, sanatçılar ve kültürel ifade üzerindeki en vahim etki bu sansür uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

13. İtalyan oyun yazarı Dario Fo'nun "Klaksonlar, Borazanlar ve Bırtlar" isimli oyununun Kürtçe versiyonuyla ("*Bêrû: Klakson Borizan Birt*") ilgili yaşananlar yerinde bir örnek sunmaktadır. Yönetmenliğini Nazmi Karaman'ın yaptığı oyun, tiyatro oyun metinlerinin seyirciye sunulmadan önce yerel güvenlik güçleri tarafından denetlenmesi uygulamasının hala sürdüğü Kürt illeri de dahil olmak üzere 100'ü aşkın sefer sahnelenmiştir. Ancak 13 Ekim 2020 tarihinde, Gaziosmanpaşa Kaymakamlığı oyunun gösterimini "kamu düzenini bozabileceği" gerekçesiyle yasaklamıştır. İstanbul Valiliği de oyunun "PKK propagandası" içerdiği iddiasıyla oyuncular hakkında yasal işlem başlatacağını duyurmuştur. Her ne kadar İstanbul Bölge İdare Mahkemesi Haziran 2022 tarihinde oyunun süresiz olarak yasaklanmasının Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmetmiş olsa da oyunculara yönelik inceleme dosyası halen savcılıktadır ve kapatılmamıştır. Kovuşurma yapıp yapılmayacağı şu an için belirsizdir. İnceleme dosyalarının kapatılmaması ve çoklu kovuşturma uygulaması sanatçılar için çok büyük bir güvensizlik kaynağı olup, yaratıcı çalışmalarını etkilemektedir. Oyuna Kasım 2020 tarihinde "milli birlik ve beraberliği" tehlikeye atması gerekçesiyle Şanlıurfa'da getirilen süresiz yasak da Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi tarafından Nisan 2024 tarihinde Anayasa'ya aykırı bulunmuştur. Her ne kadar mahkeme süreçlerinin sonuçları olumlu olsa da süreçlerin uzunluğu sanatçılara büyük bir yük getirmekte ve otosansüre katkıda bulunmaktadır.

14. Hayırsever ve Anadolu Kültür sanat ve kültür kuruluşunun kurucusu Osman Kavala “Türkiye Cumhuriyeti hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını engellemeye teşebbüs” suçundan 25 Nisan 2022 tarihinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Kavala’ya dair hüküm 28 Eylül 2023 tarihinde kesinleşmiştir. Kavala’yla birlikte kültür ve sivil toplum alanından 13 kişiye 2017 yılından bu yana¹¹ 2013 yılındaki Gezi Protestoları aracılığıyla “hükümeti ortadan kaldırmak” da dahil olmak üzere¹² pek çok suçlama yöneltilmiştir. Kavala’nın tutuklanması, yargılama öncesi uzun alıkonulma süresi ve Türkiye’deki en ağır hapis koşullarında dış dünyayla asgari iletişimle uygulanan mahkumiyeti, Türkiye’deki sanat ve kültür camiasında şok etkisi yaratmış, Kavala’nın alıkonulması uluslararası düzeyde de hukuki olmaması nedeniyle kınanmıştır. Kavala’nın mahkumiyeti “kültürel çeşitliliği ve hakları vurgulamak, yerel inisiyatifleri desteklemek, bölgelerarası ve uluslararası iş birliklerini güçlendirmek, (...) Ermenistan’la diyalog kurmak ve Kürt dili ve kültürü için alan yaratmak” amaçlarına yönelik çalışan herkesi etkilemektedir.^{13, 14}
15. Yasal olarak garanti altına alınmış olan sanat özgürlüğünün ihlallerinin çok yüksek sayıda olması nedeniyle bu raporda yalnızca en yaygın sansür mekanizmalarına örnek teşkil eden vakalara yer verilebilmiştir. Bu örnekler tüm sansür mekanizmalarını kapsamamaktadır.

İfade ve yaratıcılık özgürlüğünü koruma altına alan uluslararası mekanizmalar ve Anayasal güvencele aykırı şekilde uygulanan yasalar

16. Sanatçılara ve yaratıcılık eserlerine yönelik uygulanan ve MSHUS ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na güvence altına alınan ifade özgürlüğünü, toplanma özgürlüğünü ve diğer hak ve özgürlükleri ihlal eden çok sayıda yasa vardır. Devlet kurum ve görevlilerinin genişletilmiş ihtiyati yetkilerinin yanı sıra bu yasaların muğlaklığı keyfi ve öznel karar ve tedbirlere yol açmaktadır.

Terörle Mücadele Kanunu (TMK; 1991, no. 3713)

17. Önceki EPİ döngülerinde de kanun kapsamında neyin suç teşkil ettiğine yönelik fazla geniş tanımı nedeniyle kuvvetli eleştirilerin hedefi olan Terörle Mücadele Kanunu (TMK), terörle bağlantılı olmalarına ilişkin delil bulunmayan veya çok az delil bulunan pek çok sanatçı ve yazarın terör örgütü propagandası yapmak veya

terör örgütü üyesi olmak suçlamalarıyla kovuşturulmasına yol açmıştır. TMK'nın "terör örgütleri lehine propaganda yapmak" suçunu düzenleyen 7/2 maddesine 2013 yılında yapılan değişiklikle terör örgütlerince kullanılan "cebir, şiddet ve tehditleri" meşru gösteren veya öven eylem veya ifadeler maddede tanımlanan suç kapsamına alınmıştır. Her ne kadar iktidar yasa değişikliğini Meclis'e sunarken değişikliğin TMK'nın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin gerektirdiği standartlara uygun hale getireceğini iddia etmiş olsa da, uygulamada bu değişiklik, her türlü siyasi ve sanatsal ifadenin terör örgütlerinin ifadeleriyle uyumlu olduğu iddiasıyla daha da kriminalize edilmesine yol açmıştır.

18. Türkiye'nin Kürt bölgelerinde ifade ve toplanma özgürlüğü terörle mücadele mevzuatından orantısız olarak etkilenmektedir. Uygulamada bu, Kürt hak hareketine dahil herhangi bir kültürel (örn. dilsel) veya sanatsal ifadenin gayrimeşru "bölücülük propagandası" olarak değerlendirilmesi, dolayısıyla ifade ve sanat özgürlüğü kapsamında korunmaması anlamına gelmektedir. Her ne kadar son raporlama döngüsünde oldukça çok sayıda soruşturma bir süre sonra kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla veya davalar beraatle sonuçlanmış olsa da, soruşturma ve kovuşturmanın caydırıcı etkisi yadsınamaz. Çoğunlukla zaten güvencesiz bir hayat süren pek çok sanatçı için bu uygulama, beraberinde getirdiği yüksek maddi ve duygusal yüklerle birlikte hukuki taciz anlamına gelmekte, bu durum terörle mücadele yasalarınca öngörülen cezalar ve bir ila beş yıl arasında hapis cezası öngörülen suçların medya veya basın aracılığıyla işlenmesi durumunda cezanın artırılması uygulamasıyla pekiştirilmektedir. Kürt müzisyenler, kültür ve sanat festivalleri terörle mücadele mevzuatı kapsamında hedef alınmaya devam etmektedir. 2024 yazında Kürtçe müziğe yönelik baskılar düğün gibi diğer sosyal etkinliklere de sıçramış olup, ilgili hukuki sonuçlar henüz bilinmemektedir.¹⁵

19. İstanbul 7. Sulh Ceza Hakimliği 14 Mart 2023 tarihinde Yavuz Ekinci'nin *Rüyası Bölünenler* isimli romanı hakkında toplatma kararı vermiş, aynı zamanda romanın basılması ve dağıtımını yasaklamıştır.¹⁶ Ekinci karara itiraz etmiştir ve konuyla ilgili Anayasa Mahkemesinin kararı beklenmektedir. Bunun yanı sıra Ekinci hakkında "terör örgütü lehine propaganda yapmak" suçlamasıyla iddianame düzenlenmiştir. İddianamenin, romandaki karakterlerin yaşadıkları ve söyledikleri

üzerinden düzenlenmiş olması, hukuk sisteminin bu örnekte kurgusal yazın olan sanatsal ifadeyle siyasi ifade arasında fark gözetmediğinin iyi bir örneğidir. Davanın ilk duruşması 18 Eylül 2024 tarihinde yapılmıştır.¹⁷ Bu davayla ilgili pek çok önemli sorun bulunmaktadır. Kurgu bir eser olmasının yanı sıra, romanın ilk baskısı 2014 yılında yapılmış ve sonrasında çok sayıda dile çevrilmiştir. Ancak iddianamede atılı suçun tarihi, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine (CİMER) yapılan isimsiz bir şikayetin tarihi olan 8 Şubat 2023 olarak verilmiştir. Ekinci Mart 2022 tarihinde, 2013 ve 2014 yıllarında paylaştığı, Suriye’deki Kobane’yle dayanışma çağrısı yapan ve Diyarbakır’daki Nevruz kutlamalarıyla ilgili sekiz sosyal paylaşımı gerekçesiyle 1 yıl 6 ay 22 günlük ayrı bir hapis cezasına çarptırılmıştır. Her ne kadar hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını seçebilecek olsa da Ekinci kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmek anlamına geleceğinden bu yolu seçmemiştir. Ekinci’ye yönelik çok sayıda suçlama onu hukuki belirsizlikte bırakmakta ve bazı sanatçıların yüksek tanınırlıkları nedeniyle ve diğer sanatçılara gözdağı vermek amacıyla açıkça hedef alındığını düşündürmektedir.

20. Kürtçe yayıncılığa, ifade özgürlüğüne ve eşit yurttaşlık haklarına yönelik süregiden baskıların bir örneği olarak her ikisi de Diyarbakır’da yer alan, Türkçe ve Kürtçe yayıncılık yapan Avesta ve Aram yayınevlerinin karşı karşıya olduğu hukuki süreçler gösterilebilir. Yayınevlerinin karşı karşıya kaldığı hukuki baskılar arasında Gayle Tzemach Lemmon’un *Kobane’nin Kızları* isimli eserinin İzmir 4. Sulh Ceza Mahkemesinin kararıyla yasaklanması ve toplatılması (Eylül 2024), Aram Yayınevinin Munzur Kültür ve Doğa Festivalindeki standından *Jineolojiye Giriş* isimli kitaba polis tarafından el konulması (Temmuz 2024) ve Diyarbakır’da Nisan 2024 tarihinde gerçekleştirilen polis baskınları sırasında dört diğer kitaba el konulması sayılabilir. Tüm bu vakalarda suçlamalar “terör örgütü propagandası yapmak” (TMK m. 7/2) ve “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek” (Türk Ceza Kanunu m. 216) üzerinden oluşturulmuştur.

21. Fotoğrafçı ve şair Mehmet Özer, 12 Eylül Utanç Müzesi sergisinde çektiği ve 1980 askeri darbesi sonrasında askeri yönetim tarafından işlenen ağır insan hakları ihlallerini konu alan fotoğraflarını paylaşması gerekçe gösterilerek kendisine TMK m. 7/2 uyarınca verilen 1 yıl 3 aylık hapis cezasını temyize taşımıştır. Cezalandırma ile sonuçlanan yargılamadaki iddianamede ayrıca Türkiye tarihinde

farklı devlet şiddeti dönemlerinin anmalarında yer alan hak gruplarının ve etkinliklerin fotoğrafları yer almaktadır. Özer kendisini kadınlar, LGBTİ+ bireyler, çocuklar, emekçiler, işçiler ve diğer dışlanmış gruplara yönelik tutumlar da dahil olmak üzere, Türkiye'nin gayri-resmi tarihini belgeleyen bir tanık olarak tanımlamaktadır.¹⁸ Özer örneğinde de görülebileceği gibi devlet yalnızca güncel meselelere dair sanatsal yorumlara müdahale etmemekte, aynı zamanda Türkiye'nin geçmişi hakkında neler söylenebileceğine dair sınırları da belirlemektedir.

22. *Bakur* belgeselinin yönetmenleri Çayan Demirel ve Ertuğrul Mavioğlu hakkında belgeselde “terör örgütü lehine propaganda” (TMK m. 7/2) yaptıkları suçlamasıyla dava açılmıştır. 2013 yılının yaz ve sonbaharında çekilen uzun metrajlı belgesel filmde, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve PKK arasında 40 yıllık çatışmalara son vermek amacıyla gerçekleştirilen barış görüşmeleri sırasında geri çekilen PKK üyelerinin günlük hayatına yer verilmiştir. Filmin çekildiği tarihlerde ateşkes yürürlüktedir. *Bakur*, Türkiye tarihinde yargılanan ilk film olmuştur. Yıllar süren hukuk mücadelesinden sonra istinaf mahkemesi Ertuğrul Mavioğlu ve Çayan Demirel'e ayrı ayrı verilen 2 yıl 1 aylık hapis cezalarını onamıştır. Dava şu anda Yargıtay Başsavcılığınca incelenme aşamasındadır. Yargıtay'ın hükmü onaması halinde, ileri derecede engelli ve sürekli bakıma ihtiyaç duyan Çayan Demirel hapse girecektir.

23. Haziran 2020 tarihinde Diyarbakır 8. Ağır Ceza Mahkemesi Kürt şarkıcı Azad Bedran'ı “Partizan” parçasının klipinde “terör örgütü lehine propaganda yaptığı” gerekçesiyle 3 yıl 9 aylık hapis cezasına çarptırmıştır. Söz konusu müzik parçası 2016 yılında yayımlanmış ve yasa gereği Telif Hakları Genel Müdürlüğü nezdinde kaydedilerek yayımlanması için gereken izin alınmıştır. Bedran'a yönelik iddianamede, aynı zamanda konserlerinde seslendirdiği diğer türküler ve sosyal medya paylaşımları yer almıştır. Bu örnek sansürün yalnızca hangi ifadeler ve kısıtlamasız yaygınlaştırılmalarına izin verildiğinin sınırlarını çizmediği, aynı zamanda bazı sanatsal ifadeleri dolaşımdan kaldırarak onları ve yaratıcılarını görünmez kıldığı görülmektedir.¹⁹

Üniversite yerleşkelerindekiler dahil olmak üzere engellenen sanat ve kültür etkinlikleri ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası (1982; no. 2911)

24. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 34. Maddesi, barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını koruma altına alır. Ancak 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, özellikle de vali ve kaymakamlara geniş ihtiyati yetkiler tanıyan 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'yla birlikte, sanatsal etkinlik ve festivalleri yasaklamak ve katılımcıları kovuşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Kamu için güvenli alanların sağlanması devlet kuruluşlarının yükümlülüğü olmasına karşın, "kamu düzeni" ve "güvenlik gerekçeleri" sanat etkinliklerini yasaklamak için verilen en yaygın gerekçelerdir.²⁰
25. Bu yasaklar düzenli olarak LGBTİ+ kültürel etkinlik ve toplantılarını hedef almıştır. Türkiye'deki Onur Yürüyüşleri ve Trans Onur Yürüyüşleri 2015 yılından bu yana düzenli olarak yasaklanmıştır. Bu yasaklara gerekçe olarak LGBTİ+ toplantılarının "toplumsal olarak sakıncalı" olduğu belirtilmiş ve "kamu ahlakı", "kamu sağlığı" ve "güvenlik" ile ilgili muğlak hükümlere atıfta bulunularak LGBTİ+ birey ve gruplara yönelik genel şüphe uyandırılmış, bu grup ve kişiler kriminalize edilmiştir. Kriminalize etme İstanbul Valiliğinin 2024 İstanbul Onur Yürüyüşüne yönelik yasağında yürüyüşün tertip komitesinin "çeşitli yasadışı oluşumları" içerdiği açıklamasında da görülmüştür.²¹
26. Aynı mantık Şişli Kaymakamlığınca İstanbul Üniversite Feminist Kolektifi'nin planlandığı *Diren Ayol* belgeselinin Onur Ayı etkinlikleri çerçevesinde 6 Haziran 2023 tarihindeki gösterimini yasaklama gerekçesi olarak da kullanılmış, kaymakamlık "söz konusu etkinliğin gerçekleşmesi durumunda toplumda infiale yol açacağı, milli, vicdani ve insani değerleri rencide edeceği ve toplumsal barışı tehdit edeceği" ifadesini kullanmıştır. Benzer biçimde, Bilim Eğitim Estetik Kültür ve Sanat Araştırmaları Vakfının (BEKSAV) Haziran 2023 tarihinde gerçekleştirdiği *Onur* filminin gösterimi de polis tarafından basılmıştır. Bazı izleyiciler gözaltına alınmış ve sekiz kişiye "2911 sayılı yasaya muhalefet" suçlaması yöneltilmiştir.
27. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından atanan kayyım rektörü protesto eden Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri, bir sergi projesi başlatarak Türkiye ve

dünyadan 400'ü aşkın sanat eseri toplamış ve bunları üniversite kampüsünde sergilemiştir. Bu eserlerden bir tanesinde Kabe, LGBTİ+ bayrağı ve yarı kadın, yarı yılan olan mitolojik Şahmeran figürü betimlenmiştir. Boğaziçi Üniversitesi İslam Araştırmaları Kulübü (BİSAK) Twitter hesabı üzerinden resme tepki göstermiş ve hükümet yanlısı bazı haber kuruluşları da sergiyle ilgili bir video paylaşarak sergiyi hedef göstermiştir. Sosyal medya üzerinden sergiyi fiilen hedef gösterenler arasında [Diyaret İşleri Başkanı](#) ve [İçişleri Bakanı](#) gibi devlet görevlileri de yer almıştır. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı sanat eserine yönelik “halkın bir kısmının benimsediği dini değerleri alenen aşağılamak” şüphesiyle soruşturma başlatmış ve sergi düzenleme ekibi üyesi beş öğrenci 29 Ocak 2021 tarihinde gözaltına alınmıştır. Açıklama yapan [İstanbul Valiliği](#) Boğaziçi Üniversitesi Güzel Sanatlar Kulübü ve Boğaziçi Üniversitesi LGBTİ+ Araştırmaları Kulübünün de basıldığını, LGBTİ+ Araştırmaları Kulübünde “protestolarda kullanılan LGBTİ bayrakları ve çeşitli poster ve pankartlara el konulduğunu” bildirmiştir. Olaydan kısa bir süre sonra Boğaziçi Üniversitesi LGBTİ+ Araştırmaları Kulübü rektörün talimatıyla kapatılmıştır. Bir ila üç yıl arası ceza öngörülen “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek” (TCK m. 216/2) suçlamasıyla yargılanan yedi öğrencinin ilk duruşması 17 Mart 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 27 Eylül 2024 tarihindeki yedinci duruşmada, savcılık makamı öğrencilerin “dini değerleri aşağılamak” suçundan cezalandırılmasını talep etmiştir. Ancak sanıklar halen “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek” suçlamasıyla yargılanmaktadır. Bir sonraki duruşma tarihi 21 Şubat 2025 olarak belirlenmiştir.

28. 12 Temmuz 2024 tarihinde Beyoğlu Kaymakamlığı “Dön-Dün Bak: Türkiye’de Trans Hareketinin Tarihi” sergisini yasaklamıştır. Depo İstanbul’da gerçekleşen sergide 1980’lerden bu yana trans hareketine dair materyallere yer verilmiştir. Emniyet güçleri serginin kapatma uygulamasının gerekçesi olarak serginin “halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği” ve “provokasyon” olduğunu belirtmiştir. Kapatma uygulaması, sergilenen materyallerin kültür ve sanat merkezi tesisinden derhal kaldırılması ve sergiyle ilgili tüm tanıtıcı ve bilgilendirici içeriklerin Depo İstanbul’un sosyal medya hesaplarından ve kurumsal internet sitesinden kaldırılması talebini de içermiştir. Kapatmaya ilişkin yasal tebligat sergi çalışanlarına teslim edilmediği gibi, fotoğrafını çekmelerine de izin verilmemiştir.

Tebliğatta aynı zamanda Depo İstanbul'un serginin kapatılması konusunda basın açıklaması yapmasının da yasak olduğu belirtilmiştir.

29. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin kurduğu bir sanat ve kültür merkezi olan Artistanbul Feshane'de gerçekleştirilen "Ortadan Başlamak" sergisinin 23 Haziran 2023 tarihindeki açılışı, LGBTİ+ sanatçılara ve sergideki eserlerine yönelik protestoların hedefi olmuştur. Basında yer alan haberlere göre İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı "Ortadan Başlamak" sergisine ilişkin "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek" ve "hakaret" şüphesiyle Eylül 2023 tarihinde soruşturma başlatmıştır. Soruşturma devam etmekte olup, sonucu halen belirsizdir. Ancak soruşturma zaten savunmasız olan bir grubu daha büyük risk altında bırakmıştır. Söz konusu soruşturma LGBTİ+ topluluğuna yönelik nefret söylemini onaylamakla kalmamakta, aynı zamanda kuir sanatçıların sanatsal üretimini kamu düzenine karşı suçlarla bir tutarak yargı tacizinin önünü açmaktadır.
30. Burada ele alınan vakaların çoğunda Türk Ceza Kanunu'nun 216. maddesinden düzenlenen "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme veya aşağılama" suçuna atıfta bulunulmuştur. Bu hükümler sıklıkla ayrımcılık karşıtı olarak sunulsa bile, aslında hükümetin onaylamadığı duruşları olan yazar ve sanatçıları cezalandırmak amacıyla kullanılmaktadır. Yasanın bu maddesi kapsamındaki soruşturmalar sıklıkla resen, örneğin sanat etkinlikleri basında hedef gösterildikten sonra açılmaktadır. Her ne kadar davalar nadiren hapis cezasıyla sonuçlansa da uzun süreli olmaları, hedef gösterilen kişilerin vaktini almaları, psikolojik ve diğer türlü baskı yaratmaları nedeniyle yargı tacizi teşkil etmektedir. Davalara ilişkin haberler de suçlanan kişileri çevrimiçi ve dışı ortamlarda tehditlere açık bırakmaktadır.²²

Cumhurbaşkanına hakaret (TCK m. 299) ve Hakaret (TCK m. 125)

31. TCK'nın 299. maddesi kapsamında soruşturma ve yargılamalarda görünürde bir düşüş vardır (en fazla soruşturma ve yargılamanın yapıldığı 2017 yılında bu şüpheliyle 20 bin 539 soruşturma ve 6,033 ceza davası açılmıştır.)²³ 2016 tarihli raporunda Venedik Komisyonu "her ne kadar 299. maddede 'hakaret' tanımlanmış olmasa da 125. maddedeki genel hüküm kapsamında verilen 'hakaret' tanımının (...) 299. maddenin uygulanmasında kullanılmakta" olduğunu belirtmiştir. 125. maddede hakaret "Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek

nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldırı” olarak tanımlanmıştır. Hakaret suçu Türkiye’de hem medeni hem de ceza hukuku kapsamında düzenlenmiş olup, TCK’nın 125. maddesi “kamu görevlisine” yönelik hakaret suçu için iki yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Kamu görevlilerinin aleni eleştirileri olağan karşılaması, eleştirileri ceza hukukunda yer alan hakaret düzenlemelerini kullanarak baskılamaktan kaçınması ve eleştiri ile hakaret arasında ayırım gözetilmesi gerektiği evrensel kabullerdir.^{24, 25}

32. Ocak 2024 tarihinde sanatçı Berkay Kahvecioğlu, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın görselini ve “sürtük” ifadesini hayali bir albüm kapağında bir araya getirdiği için Cumhurbaşkanı’na hakaret gerekçesiyle 1 yıl 2 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Erdoğan bu ifadeyi 2013 yılındaki Gezi protestolarına katılanlara yönelik çok kez kullanmıştır.²⁶ Dört kadın tarafından Cumhurbaşkanı’nın Gezi protestocularına yönelik “sürtük” ifadesini ve diğer hakaretleri kullanması nedeniyle bulunulan suç duyurusunun Kasım 2022 tarihinde Bartın Cumhuriyet Başsavcılığınca “kovuşturmaya yer olamaması” gerekçesiyle reddedilmiş olması, dikkate değer bir gelişmedir. Kahvecioğlu’nun hapis cezasının açıklanması geriye bırakılmıştır. Hükmün açıklanmasının geriye bırakılması uygulaması aynı “suçu” beş yıl içerisinde tekrar işlemek koşulunu taşır.²⁷ Bu örnek, mevcut hükmün açıklanmasının geriye bırakılması uygulamasının sanatçıları sanatsal üretim ve çalışmalarını sürdürmekten büyük ölçüde alıkoyduğunu göstermektedir.

Kültürel Mirasın Korunması ve Erişim

33. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’nin güneyi ile doğusunu ve Suriye’yi etkileyen yıkıcı depremler kültürel miras ve kültürel mirasa erişim, özellikle de Müslüman olmayan ve diğer azınlıklaştırılmış nüfusların kültürel mirası konusundaki soruları bir kez daha ön plana taşımıştır. Kültürel mirasın korunması ve kültürel mirasa erişim sanatsal yaratıcılık, kendine dair düşünme, toplumun demokratikleşmesi ve çeşitliliğin geliştirilmesi için hayati öneme sahiptir. Depremde en ağır yıkıma uğrayan yerlerden Antakya, hem tarihi olarak hem de depreme kadar günümüzde çeşitli Hıristiyan toplulukları için önemli bir kenttir. Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odasının da sıklıkla dile getirdiği üzere, depremden sonra yeniden inşa için gerçekleştirilen yıkım sırasında azınlıklaştırılmış toplulukların kültürel mirası

korunmamıştır. Yeniden inşa çabaları, özellikle de tarihi kent merkezinin sakinlerinin mülklerinin toplu olarak istimlak edilmesinde kullanılmış, kent sakinlerinin geri dönüp dönemeyeceğine, kiliseler ve diğer dini ve kültürel yapıların yeniden inşasının gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği ve olursa nasıl gerçekleştirileceği konusunda soru işaretlerine yol açmıştır. Nüfusu zaten azalmakta olan azınlıklaştırılmış toplulukların sesinin yeniden inşa planlarında duyulmaması, Türkiye’deki bu önemli kültürel miras kaybını kalıcı hale getirme riskini taşımaktadır.

Devlet ve Devlet-dışı Aktörlerce Uygulanan Diğer Sansür Biçimleri

34. Devlet sık sık yasalarca tanımlanmamış “toplumsal hassasiyetlere” atıfta bulunarak terörle mücadele veya hakaret gerekçeleriyle sanat etkinliklerine ve eserlerine yönelik soruşturmalar başlatmaktadır. Sanatçılara ve yaratıcılık eserlerine saldıran devlet-dışı aktörler söz konusu olduğundaysa devlet bir cezasızlık politikası izlemekte, böylesine saldırılarda bulunan devlet-dışı aktörleri soruşturmada ve kovuşturmada büyük bir isteksizlik sergilemektedir. Bu durum özellikle de LGBTİ+ sanat ve kültür etkinlikleri için geçerlidir. Yukarıda bahsedilen Feshane’deki “Ortadan Başlamak” sergisi, tanınmış İslamcı kişilerle birlikte hareket eden aşırı milliyetçi Yesevi Alperenler kuruluğu tarafından protesto edilmiştir. Bu gruplarca düzenlenen protestolar ve basın açıklamaları LGBTİ+ topluluğunun, can güvenliğinden endişe ve korku duymasına yol açmıştır. Depo İstanbul’daki Trans-Onur sergisi örneğindeyse valiliğin isimsiz bir şikayet üzerine harekete geçtiği anlaşılmakta, bu da Türkiye’de giderek yerleşen muhbirlik kültürüne işaret etmektedir.

35. 7 Eylül 2022 tarihinde Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Odunpazarı Modern Müzesinde (OMM) açılan “Yas ve Haz” sergisine dair inceleme başlatmış, bu gelişme serginin sosyal medyada LGBTİ+ karşıtı nefret söylemiyle hedef alınmasının ardından gerçekleşmiştir. Sergiye yöneltilen pek çok suçlama arasında çocuk ve gençleri “yozlaştırdığı” iddiası da yer almıştır. 30 Temmuz’da kapanması planlanan sergi 18 Temmuz’da, müze tarafından herhangi bir açıklama yapılmadan kapanmıştır.

36. Nejla Demirci'nin 2016 yılından bu yana sıklıkla kullanılan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile görevden alınan bir doktor ve bir öğretmenin hikayesini anlatan belgesel filmi *Kanun Hükmü* (2023) Ekim 2023 tarihinde Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin Ulusal Belgesel Yarışması seçkisinden çıkarılmıştır. Filmin seçkiden çıkarılmasına gerekçe olarak “filmde yer alan bir kişiyle ilgili hukuki sürecin devam etmesi” ve belgeselin gösteriminin “yargı tarafsızlığını etkileyecek olması” sunulmuştur. Ancak adil yargılama sürecini etkilemeye teşebbüs suçunun oluşması için savcılar, yargıçları, mahkemeleri, bilirkişileri veya tanıkları etkileme kastını taşıyan sözlü veya yazılı açıklamalarda bulunulması gerekir. Belgeselin, yarışmadan herhangi bir yasal işlem yapılmadan çıkarılması, Anayasal güvence altında olan sanat özgürlüğünün ihlalidir ve devletçe gerçekleştirilen eylemlerinin ötesinde bir otosansür ikliminin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Ekonomik sansür aracı olarak ve sanatsal ifadeyi gayri-meşrulaştırmak amacıyla devlet maddi desteğinin geri çekilmesi

37. Aralık 2022 tarihinde uluslararası beğeni toplayan ödüllü *Kurak Günler* (2022) filminin yönetmeni ve senarist Emin Alper Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğünün film için aldığı maddi desteği faiziyle geri ödemesi talimatı verdiğini duyurmuştur. Film *Yeni Akit*, *Sabah* ve *Aydınlık* gibi hükümet yanlısı yayınlar tarafından devlet desteğiyle “LGBT propagandası” yapıldığı ve “sinemamızın geleceğini tehlikeye attığı” gerekçesiyle hedef gösterilmiştir. Türkiye’de bağımsız sinema büyük ölçüde devlet desteğine bağımlıdır. İlk gösterimi Cannes Film Festivali’nde yapılan ve pek çok ulusal ve uluslararası ödüle layık görülen filme getirilen ekonomik yaptırımlar, Türkiye’deki sinema camiasının ve sanat topluluğunun tümünde caydırıcı etkiye yol açmıştır.

TAVSİYELER

38. a) Türkiye’de ifade özgürlüğünü doğrudan hedef alan veya MSHUS’nin 19. maddesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na korunan bu hakkın kullanımını uygulamada engelleyen çok sayıda mevzuat yürürlüktedir. Aşağıdaki tavsiyelerde, koruma altına alınmış insan haklarına yönelik bu ihlallerden sanatçılar ve kültürel

uygulayıcıların ifade özgürlüğü hakkını kullanmasıyla ilgili olanlar ele alınmaktadır.

b) Temmuz 2018 tarihinde 7145 sayılı kanun kapsamında yürürlüğe giren ve 2016-2018 yılları arasındaki OHAL sürecinde uygulanan, Türkiye'nin MSHUS taahhütleriyle uyumsuz kararnameleleri yasalılaştırarak normalleştiren mevzuatın gözden geçirilmesi tavsiye edilir.

39. Terörle mücadele mevzuatının uygulanmasında kullanılan "terör" tanımının muğlak olduğunun kabul edilmesi tavsiye edilir. "Terör", "terör örgütü", "terör örgütü üyeliği" ve "terör örgütü lehine propaganda yapmak" kavramları muğlaktır ve yasada açıkça tanımlanmaları gerekir.
40. Şiddetle açık ilintisi olmayan veya şiddeti savunmayan sanat ve yaratıcılık eserlerine karşı terörle mücadele mevzuatının uygulanmaması gerektiğinin kabul edilmesi tavsiye edilir. Devlet görevlileri, sanatçıları terörün müttefiki olarak gösteren ve dolayısıyla sanatçıları taciz, yıldırma ve saldırıların hedefi haline getiren açıklamalar yapmaktan kaçınmalıdır.
41. Terörle Mücadele Kanunu'nun gözden geçirilip değiştirilerek Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 19. maddesiyle uyumlu hale getirilmesi tavsiye edilir.
42. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve uluslararası sözleşmelerce tanınan barışçıl toplanma hakkı ve sanat etkinliklerine kısıtlamalar getirmek için sıklıkla 2911 sayılı kanunu ve 5542 sayılı İl İdaresi Kanunu'nu kullanan, seçilmiş değil atanmış görevlilerin ihtiyati yetkilerinin kaldırılmasına yönelik ciddi adımlar atılması tavsiye edilir.
43. Türk Ceza Kanunu'nun sanatsal özgürlüğü, özellikle de azınlıklaştırılmış nüfusların özgürlüğün kısıtlamak için yaygın olarak kullanılan "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek ve aşağılama" ile ilgili 216. maddesinin iptal edilmesi tavsiye edilir.
44. TCK'nın 125. ve 299. maddelerinin iptal edilerek hakaretin ceza hukuku kapsamından çıkarılması tavsiye edilir. Bunun yanı sıra devlet yetkilileri ve

makamları ve cumhurbaşkanının ceza ve medeni hukuk mahkemeleri nezdinde hakaret davası açmasının önüne geçilmesi tavsiye edilir.

45. TCK'nın 215. ("suçluyu övmek") maddesinin sanatsal ifade özgürlüğü hakkını kullanan kişilerin kovuşturulmasına yol açacak biçimde uygulanmaması tavsiye edilir.
46. Sanatçıların ve yaratıcılık alanında çalışanların yanı sıra okur, izleyici ve dinleyicilerin tehdit ve şiddetten korunması tavsiye edilir. Bu tarz tehditlerde bulunan veya bunları gerçekleştiren hiç kimseye buna yönelik cezasızlık sağlanmamalıdır.

¹ İnsan Hakları Konseyi 44. Oturumu, Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubunun Türkiye Raporu - Ek 24 Haziran 2020 A/HRC.44/14/add.1

² Bkz. Ek 1

³ a.g.y. Tavsiyeler 45.97 (Kanada) ve 45.157 I (Norveç)

⁴ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa>

⁶ Asena Günal (der.), "Sanatta Sansür: Farklı Aktörler ve Mekanizmalar," Siyah Bant Yayınları, 2012; http://www.siyahbant.org/wp-content/uploads/2012/09/siyahbant_kitap_final_web.pdf

⁷ 2023 yılında yurtdışına göç edenlerin sayısı bir önceki yıla göre %53 oranında artarak 714.579 kişi olmuştur: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Göç-İstatistikleri-2023-53544>

⁸ İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından desteklenen bu değerlendirmenin bir özeti için bkz. <https://bianet.org/haber/ohal-kalici-hale-getirildi-203377>

⁹ SUSMA'nın Türkiye'de otosansür algısı ve tecrübelerine dair araştırmaları için bkz. <https://susma24.com/sansur-censor/>

¹⁰ https://ifacca.org/media/filer_public/05/c1/05c119f8-5d9a-4886-88e1-f50fb6f6e694/9th_world_summit_report_2023_eng_july_2023_high_res.pdf

¹¹ 25 Nisan 2022 tarihinde aynı zamanda Anadolu Kültür'ün eski ve mevcut İcra Kurulu üyeleri Yiğit Ali Ekmekçi, Ali Hakan Altınay ve Mine Özerden, Anadolu Kültür danışmanı Çiğdem Mater, ve Taksim Dayanışması girişimi üyeleri Mücella Yapıcı, Tayfun Kahraman ve Can Atalay hakkında 18 yıl hapis hükümleri ve tutuklama emirleri verilmiştir. 28 Eylül 2023 tarihinde Yargıtay 3. Ceza Dairesi Mine Özerden, Çiğdem Mater, Tayfun Kahraman ve Can Atalay hakkındaki 18 yıl hapis cezası hükümlerini onamış, Ali Hakan Altınay, Yiğit Ali Ekmekçi ve Mücella Yapıcı'nın tahliye edilmesine ve tekrar yargılama yapılması için dosyalarının alt mahkemeye geri gönderilmesine hükmetmiştir.

¹² Yargılama sürecine detaylı bir bakış, Osman Kavala'nın sanat, kültür ve sivil toplum alanındaki faaliyetleri ve uluslararası insan hakları kuruluşları, insan hakları savunucuları ve Avrupa Konseyinden destek açıklamaları için bkz. <http://www.osmankavala.org>

¹³ <https://www.coe.int/en/web/portal/-/pace-calls-on-türkiye-to-immediately-release-osman-kavala-who-remains-unlawfully-detained>

¹⁴Osman Kavala'nın tutukluluğu ve bunun Türkiye'deki sanat ve kültür üzerindeki etkileri için bkz. <http://red-thread.org/en/cultural-hegemony-by-means-of-the-police/>

¹⁵<https://mezopotamyaajansi40.com/en/search/content/view/254650?page=1&key=45a2d2fe2d5fe80b2a555c07b4f73970>

¹⁶ Bu toplatmalar ve yasaklar 5187 sayılı Basın Kanununun 25/2 maddesi uyarınca gerçekleştirilmiştir.

¹⁷ <https://www.mlsaTürkiye.com/en/yavuz-ekinci-prosecuted-10-years-after-his-novel-im-being-accused-over-a-work-of-fiction>

¹⁸ <https://susma24.com/fotografci-ve-sair-mehmet-ozere-hapis-cezasi/>

¹⁹ <https://susma24.com/mahkeme-sanatci-azad-bedrana-cezada-israr-etti/>

²⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa>

²¹ <https://kaosgl.org/haber/2024-onur-ayi-etkinlikleri-ve-eylemlerine-yonelik-ihlaller-raporu>

²² TCK m. 216'nın tam metni şöyledir:(1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

²³ Bkz. <https://www.hrw.org/news/2018/10/17/Türkiye-end-prosecutions-insulting-president>

²⁴“Venedik Komisyonu özellikle de kamuyu ilgilendiren meselelere dair tartışma bağlamında kırıcı, şok edici veya rahatsız edici ifadelerin kullanımının ifade özgürlüğü kapsamında koruma altında olduğunu hatırlatır.”

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)002-e)
Para 67.

²⁵TCK'nun “Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar” bölümünde yer alan 299. maddesi şöyledir: (1) Cumhurbaşkanı hakaret eden kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.(2) Suçun alenen işlenmesi hâlinde, verilecek ceza altıda biri oranında artırılır.(3) Bu suçtan dolayı kovuşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır. bkz.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)002-e)

²⁶ <https://susma24.com/gorsel-tasarimci-berkay-kahveciogluna-cumhurbaskanina-hakarettenceza/>

²⁷Hükmün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB) suç için öngörülen ceza 24 aydan az olan sanıklara sunulan bir seçenektir. Bu seçeneği kabul eden sanıklar hapis cezasından kaçınılabirler ancak istinaf ve temyiz hakkını yitirirler. Sanıkların HAGB'nı takip eden beş yıl içerisinde tekrar bir “suç” işlemesi durumunda hüküm açıklanır ve ertelenen hapis cezası uygulanır. Türkiye İnsan Hakları Vakfının yakın tarihli bir rapounda belirttiği üzere:

“Cezanın ertelenmesi ve hüküm açıklanmasının geri bırakılması farklı hukuk uygulamalarıdır. HAGB’nda karar hukuken açıklanmadığı ve geri bırakıldığı için hüküm kurulmaz, ancak cezanın ertelenmesi durumunda sanık hüküm giyer ve koşullu olarak ertelenen hapis cezası dışında adli sicil kaydı dahil olmak üzere hükmün tüm sonuçları geçerlidir.” <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/AcademicsforPeace-ABriefHistory.pdf>, dipnot: 24.